

Bitva u Adrianopole 378 n. l.

Aleš Mučka

Abstract:

Battle of Adrianople 378 AD

In 378 AD, Roman troops headed personally by the Emperor Valens encountered near Adrianople the army of Germanic tribes and the other refugees and suffered the crushing defeat. But what were the causes of the Roman failure? How could supposedly unarmed and hungry barbarians defeat the elite *legiones palatinae*? Did the Emperor Valens and his commanders make fundamental mistakes? Or did the barbaric commanders find some effective tactics against the Roman legions? Were the Goths great warriors or did they attack at the right times on the right place? The following text will try to find answers on these and other partial questions on the basis of the detailed analysis of both primary sources and theories published by modern authors.

key words: Adrianople; battle; Fritigern; Germanic tribes; Valens

klíčová slova: Adrianople; bitva; Fritigern; germánské kmeny; Valens

Porážka a smrt císaře Valenta (364–378) na bojišti u Adrianopole 9. srpna 378 znamenala pro obě poloviny římské říše těžký psychologický šok.¹ Tři nejpodrobnější popisy uvedeného střetnutí uvádějí Ammianovy *Res gestae* (XXXI,4–13), Zósimova *Historia nova* (IV,20–24) a Sózomenova *Historia ecclesiastica* (VI,37 a 39–40).² Jelikož nejstarší a současně také nejpodrobnější popis celé bitvy poskytl ve svém díle Ammianus Marcellinus, přičemž je

¹ Podrobně LENSKI 1997, s. 129–168.

² Bitvu u Adrianopole popisují i další prameny, např. SVATÝ AMBROŽ, *De fide ad Gratianum*, II,16; *Consularia Constantinopolitana*, 376–378; EUNAPIUS, *Fragments*, 42–43 a 46–47; HIERONYMUS, *Chronicon*, 377–379; JORDANES, *Getica*, XXV–XXVIII; OROSIUS, *Historiae adversum paganos*, VII,33,13–19; SÓKRATES SCHOLASTIKOS, *Historia ecclesiastica*, IV,38; THEODORÉTOS, *Historia ecclesiastica*, IV,30–33 aj.

pravděpodobné, že oba mlaší autoři používali jeho *Res gestae* jako svůj zdroj informací, bude se následující text opírat především o Ammianův popis historických událostí a u ostatních starověkých autorů se zaměří především na podstatné rozdíly a detaily, které nejsou v *Res gestae* XXXI uvedeny. Pro větší přehlednost se následující text zaměří na tato konkrétní témata:

- Výzbroj a výstroj legionářů
- Terén
- Mírová jednání před bitvou
- Rozmístění a pohyby vojsk
- Rozhodující okamžiky bitvy
- Schopnosti vojevůdců

Uvedených šest témat bylo vybráno proto, že jsou podrobně popsána v pramenech nebo v odborné literatuře, a díky značnému množství materiálu je tedy lze podrobit analýze. Samozřejmě by bylo zajímavé provést srovnání římské vojenské výzbroje a výstroje s arzenálem jejich germánských protějšků, o výzbroji barbarských válečníků ve 4. století n. l. se však v pramenech dochovalo jen minimum informací.³

Výzbroj a výstroj legionářů

I když římská kavalerie a další typy jednotek plnily na bojišti své významné funkce, o výsledku bitvy vždy rozhodovali pěšáci. Základní výzbroj římských jezdců tvořil pouze štít, kopí a několik oštěpů.⁴ Proto bude v následujícím textu podrobně popsána pouze výzbroj římské těžké pěchoty (legionářů), ačkoliv i ostatní složky imperiálních armád by si pochopitelně zasloužily podobný historický rozbor svých arzenálů, což je ale téma vhodné na samostatnou studii většího rozsahu.

³ Asi nejpodrobnější rekonstrukci výzbroje starověkých Germánů obsahuje THOMPSON 1958, s. 2–29.

⁴ MACDOWALL 2001, s. 22.

Těžká pěchota císaře Valenta byla vybavena kroužkovou, šupinovou nebo plátovou zbrojí a oválnými nebo kruhovými štíty.⁵ Jelikož vojákům jejich zbroj připadala těžká, oblékali si ji jen ve výjimečných případech, což někteří starověcí autoři pokládali za úpadek římské vojenské morálky.⁶ Jejich výzbroj tvořil 0,75–1 m dlouhý meč nazývaný *spatha* a jeho zmenšené varianty,⁷ také lehké kopí (*lancea*), *pilum* bylo nahrazeno krátkým oštěpem (*verutum* nebo *spiculum*)⁸ a dále šipky nazývané *mattiobarbuli* nebo *plumbatae*.⁹

Jak je ale možné, že římsí vojáci se svým bohatým arzenálem byli poraženi početnou skupinou uprchlíků, která měla složit zbraně po svém přechodu Dunaje?¹¹ Samozřejmě byla odzbrojena jen skupina uprchlíků vedená Fritigernem a Alavivem. Barbaři, v jejichž čele stáli Alatheus a Safrax, překročili římské hranice bez císařova svolení, a proto si mohli své zbraně ponechat.¹² Podle mého názoru Fritigern a jiní barbarští velitelé museli proti římským jednotkám použít vysoce efektivní taktiku, která zahrnovala útoky ze zálohy a prudké lokální údery. Pravděpodobně proto nemohli legionáři proti barbarům plně využít svou propracovanou výzbroj a výstroj.

Terén

Přesná lokalizace bojiště u Adrianopole pouze na základě antických pramenů není možná. Ammianus Marcellinus uvádí pouze to, že císař Valens a jeho jednotky opustili opevněné město a pochodovali osm mil¹³ k nepřátelskému

⁵ MACDOWALL 2001, s. 23–24; detailní rozbor římské kovové zbroje obsahuje CHARLES 2003, s. 127–167 a CHARLES 2008, s. 221–234, k jejímu vývoji pak CHARLES 2004, s. 127–148.

⁶ VEGETIUS, *De re militari*, I,20.

⁷ VEGETIUS, *De re militari*, II,15.

⁸ Tamt.

⁹ Oba termíny byly použity ve VEGETIUS, *De re militari*, I,17.

¹⁰ Seznam pozdněřímské vojenské výzbroje obsahuje MACDOWALL 2001, s. 24 a EISENBERG 2009–2010, s. 112.

¹¹ EUNAPIUS, *Fragmenta*, 42 a ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,20.

¹² AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,5,3.

¹³ Ammianus použil v latině termín *octava tandem hora*, který moderní autoři pokládají za popis vzdálenosti, tj. jako 8. milník. Viz AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*. Vyd. J. C. ROLFE. London: Harvard University Press 1935–1940, s. 468–469.

táboru.¹⁴ Sózomenos doplňuje, že si Gótové zbudovali tábor na bezpečném místě.¹⁵ Německý autor Ferdinand Runkel lokalizoval místo bitvy na úpatí horského hřbetu v blízkosti dnešní vesnice Demeranliga.¹⁶ Předpoklad, že byl tábor uprchlíků umístěn na kopci, podporuje také Ammianův popis bitvy u *Ad salices*,¹⁷ kde barbaři zaujali postavení na pahorcích v okolí římského ležení a poté prudce zaútočili.¹⁸ Badatelé MacDowall a Coombs–Hoar nicméně našli v okolí Adrianopole (dnešní Edirne) ještě několik dalších vhodných vyvýšenin, a proto umísťují starověké bitevní pole také do okolí dnešních vesnic Muratcali,¹⁹ Sinakoy nebo Ortakci.²⁰ Přesné místo bitvy určí až budoucí archeologický průzkum.

Osobně souhlasím s MacDowallovým názorem,²¹ že Fritigern musel pro své uprchlíky zajistit zdroj pitné vody. Jak uvedl i Ammianus Marcellinus, římsští vojáci trpěli horkem a žízní,²² a proto i jejich protivníci s ženami a dětmi potřebovali dostatek tekutin. Také se domnívám, že barbaři nemohli rozmístit svých 2 000²³–5 000²⁴ vozů na vrcholu hřebenu,²⁵ ale pravděpodobně někde poblíž vodního toku, a pouze jejich válečníci zaujali pozice na horském hřebenu, možná stejně jako u *Ad salices*.

¹⁴ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,11.

¹⁵ SÓZOMENOS, *Historia ecclesiastica*, VI,40.

¹⁶ RUNKEL 1903, s. 36.

¹⁷ Někteří autoři nazývají uvedené střenutí jako „battle of the Willows“, např. COOMBS–HOAR 2015, s. 70 a KULIKOWSKI 2007, s. 135.

¹⁸ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,7,10: ... *tumulosos locos adpetere temptaverunt: quo exinde per proclive rotarum modo obvios impetu convolverent acriore*.

¹⁹ COOMBS–HOAR 2015, s. 128; MACDOWALL 2001, s. 68 nebo POTTER 2004, s. 531.

²⁰ Pouze COOMBS–HOAR 2015, s. 128.

²¹ MACDOWALL 2001, s. 68.

²² AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,13.

²³ MACDOWALL 2001, s. 68.

²⁴ COOMBS–HOAR 2015, s. 89 (včetně několika nákresů možného rozmístění barbarských vozů).

²⁵ Oba moderní autoři při určování svých odhadů počtu vozů použili vlastní teorie o situaci na bojišti v den bitvy. Zatímco MacDowall se domníval, že Fritigern a jeho následovníci museli na pahorku vytvořit pouze jednu kruhovou linii, a tudíž počet jejich vozů nemohl přesáhnout 2 000, Coombs–Hoar předpokládal, že barbaři mohli obehnat svůj tábor několika liniemi vozové hradby, nebo dokonce vytvořit až pět menších samostatných kruhů, a proto zvýšil svůj odhad až na 5 000 vozů.

Mírová jednání před bitvou

Císař Valens krátce před střetnutím dvakrát vyjednával s barbarý, a chystal se dokonce uzavřít novou dohodu s nepřítelem, když bez jeho svolení začal boj. Barbari nejdříve vyslali křesťanského presbytera k císaři do Adrianopole, nicméně jednání novou dohodu nezajistilo.²⁶ Když imperiální jednotky přitáhly na bojiště, vyslal Fritigern další vyjednavče, kteří dohodli, že pokud Římané pošlou několik svých čelních představitelů do germánského ležení jako záruku, uzavře s císařem novou výhodnou smlouvu. Podle moderních autorů chtěl nicméně gótský velitel během obou vyjednávání pouze získat čas, aby mohly na bojiště dorazit jízdní jednotky jeho barbarských spojenců.²⁷ Než stačila rukojmí vyrazit na cestu do protivníkovy ležení, začala rozhodující bitva, po které už k žádným dalším jednáním nedošlo.²⁸

Osobně se domnívám, že Fritigern skutečně čekal na příjezd svých spojenců, a proto se snažil římský útok oddálit. Rovněž věděl, jak si získat pozornost císaře Valenta. Zaprvé, po přechodu římských hranic nabídli barbarští velitelé císaři své válečníky jako rekruty²⁹ a krátce před bitvou svou nabídku zopakovali.³⁰ Možnost získat nové vojáky, kteří již prokázali své bojové kvality v předchozích válečných operacích, a vyhnout se dalšímu krveprolití pravděpodobně Valenta přivedla k jednacímu stolu. Zadruhé se císař domníval, že stojí proti početně slabšímu nepříteři,³¹ a proto se zřejmě cítil ve své současné pozici bezpečně. A zatřetí, předchozí den Fritigern informoval císaře v tajném dopise, že když jeho bojovníci jen pohlédnou na římské ozbrojené síly, okamžitě zahájí mírové rozhovory.³² Příchod dalších barbarských vyjednavců následující den císaře zřejmě jen utvrdil, že brzy dosáhne protivníkovy kapitulace.

²⁶ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,8–9.

²⁷ S uvedenou teorií souhlasí několik moderních autorů, např. AUSTIN 1972, s. 83 nebo MACDOWALL 2001, s. 73.

²⁸ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,14–16.

²⁹ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,4,4 a ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,20.

³⁰ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,14.

³¹ MACDOWALL 2001, s. 73.

³² AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,9.

Rozmístění a pohyby vojsk

Ammianus Marcellinus zaznamenal pouze římskou pochodovou formací a několik jednotek, které se zúčastnily bitvy u Adrianopole. Na budoucí bojiště nejdříve dorazilo pravé křídlo, poté pěchota a nakonec levá strana bitevní linie.³³ O alespoň přibližnou rekonstrukci bojové formace se na základě analogie s bitvou u Štrasburku (357 n. l.) pokusil Simon MacDowall. Římská pěchota utvořila ve středu dvě linie a kavalerie se rozdělila a postavila na oba okraje bitevní linie.³⁴ Takto vypadala ve 4. století n. l. základní římská bojová formace. Ačkoliv dochované prameny neuvádějí přesné počty nasazených římských vojáků, moderní autoři odhadují sílu římského vojska na zhruba 15 000³⁵, 30 000³⁶ nebo 40 000³⁷ mužů.³⁸ Ve Valentově polním vojsku byly jednotky kavalerie (*vexillationes*), které měly mít plný početní stav 500 jezdců, nicméně ve skutečnosti disponovaly pouze 200–400 vojáky.³⁹ Římskou pěchotu tvořily legie těžkooděnců (včetně několika *legiones palatinae*) a jednotky auxilií (mezi nimiž bylo i několik elitních *auxiliae palatinae*). Římskou legii ve 4. století n. l. mělo podle tabulek tvořit 1 000 mužů, nicméně podle moderních odhadů měla každá asi jen 800 příslušníků. Jedna kompletní jednotka auxilií měla disponovat 500 pěšáky, ale ve skutečnosti ji tvořilo pouze 300–400 vojáků.⁴⁰ Na základě uvedených odhadů se domnívám, že Valentovy síly tvořilo 20 000–25 000 římských vojáků.

Jelikož antičtí autoři neuvádějí téměř žádné konkrétní jednotky, nemožnou moderní historici rekonstruovat ani přibližné složení polního vojska císaře Valenta. Ammianus Marcellinus zaznamenal pouze několik římských bojových útvarů – *sagitarii* a *scutarii*⁴¹ (asi součást východní *scholae palati-*

³³ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,11–12.

³⁴ MACDOWALL 2001, s. 24–25.

³⁵ BURNS 1994, s. 33; MACDOWALL 2001, s. 65.

³⁶ FRIEL – WILLIAMS 2005, s. 159.

³⁷ COOMBS–HOAR 2015, s. 85; KULIKOWSKI 2007, s. 138.

³⁸ Především *comitatenses* a možná několik jednotek *limitanei* – detailní analýzu podává CRUMP 1973, s. 99–100.

³⁹ MACDOWALL 2001, s. 21.

⁴⁰ MACDOWALL 2001, s. 27.

⁴¹ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,16, přičemž moderní analýzu pojmů *sagitarii* podává HOFFMANN 1958, s. 240–241. *Scutarii* tamt., s. 288–289.

nae), *lanciarrii* a *matiarrii*⁴² (obojí *legiones palatinae*), *bataarii*⁴³ (součást *auxiliae palatinae*) a *promotii*⁴⁴ (možná příslušníci *vexillationes palatinae* nebo *vexillationes comitatenses*). Ačkoliv jsou uvedené jednotky zapsány v *Notitia dignitatum*, osobně souhlasím s MacDowallem,⁴⁵ že tento pramen popisuje armádu císaře Theodosia I. (379–395⁴⁶), které byly nově zformovány na konci 4. století n. l. Po dvaceti letech těžkých bojů se pravděpodobně značně změnilo složení římských vojsk, a proto *Notitia dignitatum*⁴⁷ mohou poskytovat pro rok 378 značně nepřesné informace.

V pramenech je sice zaznamenáno, že Fritigern držel své muže poblíž tábora, který byl chráněn vozy, a čekal, až na bojiště dorazí jeho jízda,⁴⁸ nicméně starověcí autoři nezaznamenali ani přibližné počty barbarských válečníků. Eunapius sice uvádí, že Dunaj překročilo 200 000 barbarských uprchlíků,⁴⁹ nicméně moderní autoři odhadují jejich počty jen na několik desítek tisíc.⁵⁰ Podobný problém s prameny se vyskytuje i u popisu invaze barbarského velitele Radagaisa. Antičtí autoři uvádějí na počátku 5. století n. l. počty od 100 000⁵¹, přes 200 000⁵² do 400 000⁵³ mužů. Moderní historici ale považují uvedená čísla za přehnaná a odhadují jejich počty opět přes deset tisíc.⁵⁴ Jelikož skupiny uprchlíků tvořili i děti, starci a ženy, mohl Fritigern disponovat 10 000⁵⁵, 20 000⁵⁶, 30 000⁵⁷ nebo až 40 000 muži.⁵⁸

⁴² AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,13,8; HOFFMANN 1958, s. 328–329.

⁴³ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,13,9; HOFFMANN 1958, s. 472–473.

⁴⁴ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,13,18; HOFFMANN 1958, s. 327–328.

⁴⁵ MACDOWALL 2001, s. 25–26.

⁴⁶ Tato data uvádí HEATHER 2006, s. 187 a 246.

⁴⁷ Moderní analýzu *Notitiae dignitatum* podává KULIKOWSKI 2000, s. 358–377.

⁴⁸ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,11–12.

⁴⁹ EUNAPIUS, *Fragmenta*, 42.

⁵⁰ KULIKOWSKI 2007, s. 127; LENSKI 2002, s. 354–355.

⁵¹ SVATÝ AUGUSTIN, *De civitate Dei*, V,23.

⁵² OROSIUS, *Historiae adversus paganos*, VII,37,4 a 13.

⁵³ ZÓSIMOS, *Historia nova*, V,26.

⁵⁴ HEATHER 2006, s. 198.

⁵⁵ DELBRÜCK (1990, s. 276) odhadl sílu Fritigernových jednotek mezi 10 000–15 000 válečníky.

⁵⁶ FRIELL – WILLIAMS (2005, s. 63) uvádějí, že celou barbarskou populaci tvořilo zhruba 100 000 jedinců, tudíž mohla vytvořit armádu zhruba 20 000 ozbrojenců.

⁵⁷ MACDOWALL 2001, s. 68.

⁵⁸ COOMBS–HOAR 2015, s. 89.

Pro svůj osobní odhad početních stavů obou armád bych použil poznámku Ammiana Marcellina, podle které disponoval Frigigern zhruba deseti tisíci válečníky⁵⁹ (pravděpodobně včetně 2 000 dezertérů, kterým veleli Collias a Sueridas, k nimž se později připojilo 8 000 jezdců Alatheia a Safraka⁶⁰). Pokud Valentova sebejistota souvisela s jeho početní převahou, musel tudíž disponovat více než 10 000 vojáky, což by souhlasilo s dříve uvedenými odhady. Jelikož barbari dosáhli svého vítězství díky důmyslné taktice, a nikoliv většímu počtu mužů, předpokládám, že barbarské vojsko tvořilo 10 000 až 15 000 válečníků.⁶¹

Rozhodující okamžiky bitvy

O výsledku střetnutí u Adrianopole rozhodl prudký útok barbarské kavalerie, kterému předcházel spontánní útok několika římských jednotek. Ammianus Marcellinus uvádí pouze to, že velitelé Bacurius Hiberus a Cassio a jejich muži na pravém⁶² nebo levém křídle⁶³ vyrazili bez rozkazu do útoku, ale byli odraženi a zbaběle opustili bojiště, čehož využili velitelé barbarských jezdců a zaútočili.⁶⁴ Antický autor pravděpodobně nemohl uvést více podrobností, protože se bitvy osobně nezúčastnil, ale měl možnost později mluvit s očitými svědky.⁶⁵ Proto se Ammianus Marcellinus musel omezit pouze na události krátce po začátku boje, protože během hlavní fáze střetnutí již žádný velitel nemohl mít přehled o celkové situaci. V tomto okamžiku bitvy začínají moderní historici předkládat své teorie o následném vývoji události na bitevním poli. Thomas S. Burns předpokládal, že prudký útok jednotek na levém křídle vytvořil v římských liniích mezeru, do které pronikla barbarská jízda.⁶⁶ Herwig Wolfram vyslovil teorii, kterou přijali i historikové na pře-

⁵⁹ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,3.

⁶⁰ AUSTIN 1972, s. 83.

⁶¹ Podobné odhady uvádí i MACDOWALL 2001, s. 64–65.

⁶² COOMBS–HOAR 2015, s. 104; KULIKOWSKI 2007, s. 140; MACDOWALL 2001, s. 73.

⁶³ FRIELL – WILLIAMS 2005, s. 6 a POTTER 2004, s. 531.

⁶⁴ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,16–17.

⁶⁵ NAUDÉ 1958, s. 102–103.

⁶⁶ BURNS 1973, s. 342–343.

lomu 20. a 21. století,⁶⁷ totiž že prudký útok barbarské kavalérie a pěchoty obrátil na útek římské jezdce na obou křídlech jejich bojové linie. Legionáři své pozice sice udrželi, byli ale obklíčeni rychle postupujícími barbary a skoro všichni pobiti včetně samotného císaře Valenta.⁶⁸

Ačkoli někteří autoři pokládali střetnutí u Adrianopole za počátek úpadku dominance pěchoty na evropských bojištích a její postupné nahrazení kavalérií, již Herwig Wolfram ve své studii o poslední bitvě císaře Valenta uvedenou teorii naprosto odmítl. Na základě podrobných analýz ozbrojených střetnutí v 5. a 6. století došel k závěru, že římské legie a barbarská pěchota byly na bitevním poli vždy rozhodující silou a jejich spolubojovníci na koních sami o výsledku střetnutí rozhodnout nemohli.⁶⁹ Jelikož s uvedenými závěry souhlasím, domnívám se, že útok barbarské jízdy u Adrianopole, kterému veleli Alatheus a Safrax, byl náhodnou kombinací momentu překvapení a chaosu v řadách římského polního vojska, které se v rozhodujícím okamžiku celého střetnutí stále ještě rozmísťovalo na budoucím bojišti.

Proč ale Bacurius a Cassio se svými muži zaútočili? Část moderních badatelů se domnívá, že oba velitelé se dali do pohybu bez císařova rozkazu.⁷⁰ Jiní předpokládají, že uvedené jednotky pouze prováděly průzkum okolo tábora barbarů a na protivníkovu jízdu narazily náhodou.⁷¹ Pouze Coombs–Hoar vyslovil teorii, že *comes domesticorum*⁷² Richomeres, který podle Ammiana Marcellina⁷³ jel do nepřátelského ležení jako rukojmí, byl eskortován jednotkami tribunů⁷⁴ Bacuria a Cassia.⁷⁵

⁶⁷ WOLFRAM 1977, s. 242–243.

⁶⁸ Mezi zahraničními autory např. BURNS 1994, s. 33; COOMBS–HOAR 2015, s. 104–105; FRIELL – WILLIAMS 2005, s. 6–7; KULIKOWSKI 2007, s. 140–141; LENSKI 2002, s. 339; MACDOWALL 2001, s. 73–77; POTTER 2004, s. 531–532; WOLFRAM 1990, s. 127. Mezi českými autory např. BEDNAŘÍKOVÁ 2007, s. 79–80; ČEŠKA 2000, s. 145–147; DOLEŽAL 2008, s. 119–122.

⁶⁹ WOLFRAM 1977, s. 243–245.

⁷⁰ BURNS 1973, s. 243; KULIKOWSKI 2007, s. 140; LENSKI 2002, s. 339; WOLFRAM 1977, s. 243; WOLFRAM 1990, s. 127.

⁷¹ FRIELL – WILLIAMS 2005, s. 6; MACDOWALL 2001, s. 7; POTTER 2004, s. 531.

⁷² Tuto hodnost uvádí AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,4.

⁷³ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,15.

⁷⁴ Tyto hodnosti uvádí HOFFMANN 1958, s. 292–293.

⁷⁵ COOMBS–HOAR 2015, s. 104.

Osobně naprosto odmítám Coombs–Hoarovo tvrzení, že oba velitelé tvořili osobní doprovod Richomera. Zaprvé by se dobrovolné rukojmí nenechalo doprovázet tak početnou skupinou elitních římských vojáků a zadruhé bylo v barbarském táboře očekáváno, a tedy by Fritigern proti němu nevyšlal svou jízdu. Mohlo se pochopitelně jednat o vyprovokovaný útok, ale následné bojové operace podle mne jasně dokazují, že barbarští velitelé byli schopni koordinovat pohyb svých jednotek. Proti ostatním dvěma teoriím nemám žádné zásadní námitky. Je ale překvapivé, že se žádný moderní autor nezamyslel ještě nad jednou alternativou: Ammianus Marcellinus zaznamenal, že římsští vojáci a jejich koně trpěli hladem a žízní.⁷⁶ MacDowall se domnívá, že se barbaři přesunovali podél toku řeky Tundža, aby si zajistili dostatečné množství vody.⁷⁷ Podle mého názoru se velitelé Bacurius a Cassio rozhodli své dehydrované muže i zvířata osvěžit. Jelikož byly zahájeny další diplomatické rozhovory, byl útok odložen. Když dorazili k nejbližšímu zdroji pitné vody, museli narazit na barbarskou jízdu, která zde také napájela své koně. Nenadálé setkání mohlo vyvolat paniku na obou stranách a boj mohl být zahájen bez vědomí vrchních velitelů. Uvedenou teorii ale není možné potvrdit ani vyvrátit, jelikož dosud nebyla určena přesná poloha bojiště ani rozmístění Bacuriových a Cassiových jednotek.

Schopnosti vojevůdců

Císař Valens své omezené velitelské a taktické schopnosti projevil již krátce po svém nástupu k moci. Když se v roce 365 prohlásil Prokopius imperátorem, Valens zvažoval svou rezignaci⁷⁸ nebo dokonce sebevraždu⁷⁹. Svou nerozhodnost demonstroval i krátce před bitvou u Adrianopole, když svolal

⁷⁶ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,12,13.

⁷⁷ MACDOWALL 2001, s. 62.

⁷⁸ O úvahách o rezignaci se zmiňuje pouze AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXVI,7,13. Ostatní starověcí autoři již tak podrobní nejsou, např. SÓKRATES SCHOLASTIKOS, *Historia ecclesiastica*, IV,2 a ZÓSIMOS, *Historia nova*, IV,7.

⁷⁹ Úvahy o sebevraždě popsal pouze LENSKI (2002, s. 77), který ovšem sám přiznává, že jeho teorie není podložena žádnými prameny.

své velitele a jiné hodnostáře a radil se s nimi o dalším postupu proti barbarům.⁸⁰ Oba uvedené příklady lze vyložit jako ukázkou nedostatku velitelských schopností císaře Valenta, který si zřejmě ani důkladně neanalyzoval barbarskou taktiku v předchozích střetnutích s imperiálními silami (porážky u Marcianopole a Dibalta a nerozhodná bitva u *Ad salices*). I Ammianus Marcellinus zakončil své dílo *Res gestae* kritikou poraženého panovníka.⁸¹ Rozhodl se však srovnat porážku u Adrianopole s významným vítězstvím Juliana Apostaty (361–363⁸²) u Štrasburku, čímž je jeho nezávislá objektivita při vytváření popisu bitvy snížena.⁸³

Domnívám se, že nelze tvrdit, že císař Valens selhal u Adrianopole jako vojevůdce. Zprvce byl svými průzkumníky informován, že barbaři disponují jen 10 000 vojáky.⁸⁴ Zadržet, tytéž jízdní jednotky si nevšimly nepřátelské kavalerie, která se přesunovala k Fritigernovu táboru, i když předchozí boje s uprchlíky dokázaly, že barbaři jsou schopni se v malých skupinách pohybovat po římském území.⁸⁵ A zatřetí, velitel Sebastianus, který dosáhl rozhodného vítězství nad uprchlíky u řeky Hebrus,⁸⁶ radil císaři, aby okamžitě zaútočil a nečekal na císaře Gratiana a jeho armádu.⁸⁷ Je nepravděpodobné, že by se zkušený velitel mohl dopustit dvou zásadních taktických chyb. Sebastianus zřejmě plánoval rychlým a nečekaným útokem zničit barbarskou pěchotu⁸⁸ a potom se střetnout se zbylými skupinami uprchlíků. Jeho plán ale narušila další vyjednávání s Fritigernem.

Valens a *magister peditum*⁸⁹ Sebastianus se proto nedopustili žádné zásadní taktické chyby, pouze na základě nedostatečných zpravodajských informací provedli špatné vyhodnocení situace, čehož dokázal Fritigern dokonale využít. Nedůsledná práce zpravodajců byla způsobena také nepříznivými

⁸⁰ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI, 12, 5–7.

⁸¹ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI, 14, 1–9.

⁸² WOLFRAM 1990, s. 594.

⁸³ KULIKOWSKI 2012, s. 87–88.

⁸⁴ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI, 12, 3.

⁸⁵ MACDOWALL 2001, s. 45.

⁸⁶ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI, 11, 4.

⁸⁷ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI, 12, 6.

⁸⁸ AUSTIN 1972, s. 83.

⁸⁹ V uvedené hodnosti Sebastianus nahradil Traiana. Viz AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI, 11, 1.

okolnostmi. Kromě vlastních vojenských průzkumníků poskytovali Římanům informace o jejich protivnících také zajatci nebo nepřátelští zběhové, místní obchodníci apod.⁹⁰ Nicméně, jak zaznamenal Ammianus Marcellinus, barbaři krátce po vypuknutí povstání zahájili plenění římského území.⁹¹ Je proto nepravděpodobné, že by obchodovali s místními kupci, čímž přišel císař Valens o jeden důležitý zdroj informací. Také někteří místní obyvatelé se rozhodli přidat na stranu nespokojených uprchlíků a pomáhat jim v hledání potravin.⁹² Bojové operace proti barbarům sabotovali i římsští dezertéři, což se projevilo např. během bitvy u *Ad salices*.⁹³ Proto neměl císař Valens a jeho velitelé přesnější informace o nepříteli k dispozici. Bez nich nemohli provést důkladnou analýzu situace a zvolit vhodnější taktiku proti barbarům. Proto osobně nepokládám vojenskou neschopnost císaře Valenta za hlavní příčinu římské porážky u Adrianopole, jak se domnívají někteří moderní autoři,⁹⁴ ale pouze za jednu z mnoha chyb, které nakonec vyústily v katastrofu.

Závěr

I když se předcházející text zabývá pouze šesti tématy, samozřejmě by bylo možné podrobně rozebrat i další aspekty bitvy u Adrianopole (např. schopnosti jednotlivých důstojníků na obou stranách, pohyb barbarů po římském území, římská morálka a disciplína atd.). Na základě rozboru jsem dospěl ke dvěma zásadním závěrům. Zaprvé, i když je bitva u Adrianopole jedním z nejvýznamnějších ozbrojených střetnutí v dějinách pozdní antiky, přesto moderní badatelé dosud nedokážou určit přesnou lokalitu bojiště, počty nasazených vojáků a jejich rozmístění a ani přibližný průběh celé bitvy. Nové informace by mohl poskytnout až budoucí archeologický výzkum v odhadovaných oblastech. Zadruhé, je historickým faktem, že organizovaná

⁹⁰ CRAWFORD 2012, s. 71.

⁹¹ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,5,8.

⁹² AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,6,6, uvádí, že to byli konkrétně horníci s ukradeným zlatem, ale osobně se domnívám, že se k barbarům přidali i další římsští civilisté.

⁹³ AMMIANUS MARCELLINUS, *Res gestae*, XXXI,7,7.

⁹⁴ EISENBERG 2009–2010, s. 117–118.

římská armáda se svou propracovanou výzbrojí a taktikou nedokázala porazit několik skupin uprchlíků s méně kvalitními nebo ukořistěnými zbraněmi. I když se na skutečných důvodech římské porážky starověcí autoři ani moderní badatelé neshodují, osobně se domnívám, že významnou roli hrálo to, že císařští velitelé nebyli schopni najít vhodnou taktiku proti barbarským náhlým přepadům a útokům ze zálohy.

Literatura

Prameny

- SVATÝ AMBROŽ. *De fide ad Gratianum libri quinque*. Vyd. J. P. MIGNE. In *Patrologia Latina*. Paris 1844–1864.
- AMMIANUS MARCELLINUS. *Res gestae*. Vyd. J. C. ROLFE. London: Harvard University Press 1935–1940.
- AMMIANUS MARCELLINUS. *Dějiny římské říše za soumraku antiky*. Překlad Josef ČEŠKA. Praha: Arista – Baset 2002.
- SVATÝ AUGUSTIN. *De civitate Dei*. Vyd. E. HOFFMANN. Praha – Wien: F. Tempsky / Leipzig: G. Freytag 1889.
- Consularia Constantinopolitana*. Vyd. Th. MOMMSEN. In *Monumenta Germaniae historica*. Berlin: H. Weidmann 1882.
- EUNAPIUS. *Fragmenta*. Vyd. V. LANGLOIS – K. MÜLLER – Th. MÜLLER. In *Fragmenta historicorum Graecorum*. Paris: Ambroise Firmin – Didot 1841–1873.
- HIERONYMUS. *Chronicon*. Vyd. R. PEARSE. Ipswich: Online edition 2005.
- JORDANES. *De origine actibusque Getarum (Getica)*. Vyd. Th. MOMMSEN. In *Monumenta Germaniae historica*. Berlin: Weidmann 1882.
- JORDANES. *Gótské dějiny / Římské dějiny*. Překlad Stanislav DOLEŽAL. Praha: Argo 2012.
- OROSIUS. *Historiae adversus paganos*. Vyd. K. ZANGEMEISTER. Leipzig: Teubner 1889.
- SOCRATES SCHOLASTICUS. *Historia ecclesiastica*. Vyd. J. P. MIGNE. In *Patrologia Graeca*. Paris 1864.
- SOCRATES SCHOLASTICUS. *Církevní dějiny*. První díl. Překlad Josef NOVÁK. Pardubice 1989.
- SOCRATES SCHOLASTICUS. *Církevní dějiny*. Druhý díl. Překlad Josef NOVÁK. Pardubice 1990.

- SÓZOMENOS. *Historia ecclesiastica*. Vyd. J. P. MIGNE. In *Patrologia Graeca*. Paris 1864.
- THEODORÉTOS Z KYRRHU. *Historia ecclesiastica (Ecclesiastical History)*. Vyd. P. SCHAFF. In *Nicene and Post-Nicene Fathers: Series II*. Edinburgh: Firm of T. & T. Clark 1885.
- VEGETIUS. *De re militari*. Vyd. C. LANG. Leipzig: Teubner 1885.
- ZÓSIMOS. *Historia nova*. Vyd. L. MENDELSSOHN. Leipzig: Teubner 1887.
- ZÓSIMOS. *Stesky posledního Římana*. Překlad Antonín HARTMANN. Praha: Odeon 1983.

Sekundární literatura

- AUSTIN, N. J. E. Ammianus' account of the Adrianople campaign: some strategic observations. *Acta Classica*, 1972, 15, s.77–83.
- BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila. *Stěhování národů*. Praha: Vyšehrad 2007.
- BURNS, Thomas S. *Barbarians within the Gates of Rome: A Study of Roman Military Policy and the Barbarians, ca. 375–425 A.D.* Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press 1994.
- BURNS, Thomas S. The Battle of Adrianople: A Reconsideration. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1973, 22/2, s. 336–345.
- COOMBS–HOAR, Adrian. *Eagles in the Dust: The Roman Defeat at Adrianople AD 378*. Barnsley: Pen & Sword Books Ltd 2015.
- CRAWFORD, Jane W. Spies and spying in Caesar's „Bellum Gallicum“. *The Classical Outlook*, 2012, 89/3, s. 71–74.
- CRUMP, G. A. Ammianus and the Late Roman Army. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 1973, 22/1, s. 91–103.
- ČEŠKA, Josef. *Zánik antického světa*. Praha: Vyšehrad 2000.
- DELBRÜCK, Hans. *The Barbarian Invasions: History of the Art of War, Volume II*. Lincoln – London: University of Nebraska Press 1990.
- DOLEŽAL, Stanislav. *Interakce Gótů a římského impéria ve 3.–5. století n. l.* Praha: Karolinum 2008.
- EISENBERG, Robert. The Battle of Adrianople: A Reappraisal. *Hirundo: The McGill Journal of Classical Studies*, 2009–2010, 8, s. 108–120.
- FRIELL, Gerard – WILLIAMS, Stephen. *Theodosius: The Empire at Bay*. London – Yale: Routledge 2005.
- HEATHER, Peter. *The Fall of the Roman Empire: A New History of Roma and Barbarians*. New York – Oxford: Oxford University Press 2006.

- HOFFMANN, Dietrich. *Das Spätromischen Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum*. Teil I. Düsseldorf: Rheinland Verlag 1958.
- HOFFMANN, Dietrich. *Das Spätromischen Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum*. Teil II. Düsseldorf: Rheinland Verlag 1970.
- CHARLES, Michael B. Vegetius on armour: The „Pedites Nudati“ of the „Epitoma Rei Militaris“. *Ancient Society*, 2003, 33, s. 127–167.
- CHARLES, Michael B. Imperial Cuirasses in Latin Verse: From Augustus to the Fall of the West. *L'Antiquité Classique*, 2004, 73, s. 127–148.
- CHARLES, Michael B. The „Pedites Nudati“ again: Two Matters Pertaining to Late-Roman Infantry Equipment. *Ancient society*, 2008, 38, s. 221–234.
- KULIKOWSKI, Michael. The „Notitia Dignitatum“ as a Historical Source. *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, 2000, 49/3, s. 358–377.
- KULIKOWSKI, Michael. *Rome's Gothic Wars: From the Third Century to Alaric*. Cambridge: Cambridge University Press 2007.
- KULIKOWSKI, Michael. Coded Polemic in Ammianus Book 31 and the Date and Place of its Composition. *The Journal of Roman Studies*, 2012, 102, s. 79–102.
- LENSKI, Noel. Initium mali Romano impero: Contemporary Reactions to the Battle of Adrianople. *Transactions of the American Philological Association*, 1997, 127, s. 129–168.
- LENSKI, Noel. *Failure of Empire: Valens and the Roman State in the Fourth Century A. D.* Berkley – London – Los Angeles: University of California Press 2002.
- MACDOWALL, Simon. *Adrianople 378 AD: The Goths crushed the Rome's Legions*. Oxford: Osprey Publishing 2001.
- NAUDÉ, C. P. T. Battles and Sieges in Ammianus Marcellinus. *Acta Classica*, 1958, 1, s. 92–105.
- PAVAN, M. La battaglia di Adrianopoli (378) e il problema gotica nell'impero romano. *Studi Romani*, 1979, 27, s. 153–165.
- POTTER, David S. *The Roman Empire at Bay AD 180–395*. London – New York: Routledge, Taylor & Francis Group 2004.
- RUNKEL, Ferdinand. *Die Schlacht bei Adrianopel* (Inaugural-Dissertation, Universität Berlin). Rostock: C. Boldt'sche Hofbuchdruckerei 1903.
- THOMPSON, E. A. Early Germanic Warfare. *Past & Present*, 1958, 14, s. 2–29.
- WOLFRAM, Herwig. *Die Schlacht von Adrianople*. *Veröffentlichungen der Kommission für Frühmittelalterforschung*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften 1977.

WOLFRAM, Herwig. *History of the Goths*. Berkeley – London – Los Angeles: University of California Press 1990.

Mgr. Aleš Mučka, Ústav klasických studií, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity,
Arna Nováka 1, 602 00 Brno.
361022@mail.muni.cz